

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

Adatok Árpád-házi Szent Margit tiszteletéhez

ORBÁN IMRE

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Árpád-házi Szent Margit kultuszával kapcsolatban eddig több kiváló munka született, azonban a rendelkezésre álló adatok alapján lehetséges a kialakult kép pontosítása, kiegészítése. E dolgozatban nem kívánjuk áttekinteni a tisztelet egészét, az említett pontosítás, kiegészítés a célunk.

*

IV. Béla király és felesége, Mária királyné a nem sokkal korábban elhalt leányuk után, a tatárjárás viszontagságai között, 1242-ben született és az ország megszabadulásáért följánlott gyermeküket, nyilvánvaló szakrális okból, újólág Antiochiai Szent Margit oltalmába ajánlották. Ennek megfelelő háttérrel biztosított az antiochiai szűz és vértanú körül a XIII. századra kibontakozott, ezután is egyre csak erősödő és egészen a reformáció térhódításáig s a török háborúkig meglévő tisztelet.

A kis Margitot korán, három és fél éves korában, a veszprémi domonkos apácák nevelésére bízták. Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen Béla már trónralépése előtt különös szeretettel fordult a prédikátor rend felé. Feleségével együtt domonkos gyónatókat választott, támogatta a rend keleti akcióit, adományokat tett számukra. A rend viszont a tatár pusztítás idején mutatta meg Béla iránti hűségét. A pápa utasítása alapján a királyt támogatta a menekülésben a domonkos rend perjele és alperjele, valamint a Zágráb melletti csázmái kolostor, mely a tanúsított szolgálatokért még 1241-ben adományban részesült.¹ De ugyancsak domonkosok vitték az uralkodó immár harmadik, az említett kolostor mellett 1242. január 19-én írt segélykérő levelét a pápához.² IV. Ince viszont 1243-ban fölhatalmazta a Béla kíséretében lévő „Albensis” domonkos perjelt, hogy a királyt három évig olyan gyónási esetekben is föloldozza, melyek egyébként püspöki vagy pápai joghatóság alá tartoztak volna.³ Az uralkodó pár később is szíven viselte a domonkosok sorsát, s ezt az adományokon, a szigeti kolostor fölépítésén kívül az is jelzi, hogy kérésükre tartotta a rend 1254-ben generális congregatióját Budán, a Szent Miklós templomban.⁴ Ugyancsak a jó viszonyra utal egy 1256. március 14-én kelt oklevél, amelyben IV. Béla közölte a rend nagymesterével és a strassburgi általános káptalan vizsgálóbíróival Jánosnak, volt boszniai püspöknek, a rend néhai nagymesterének csodatételeit. A király többek kö-

¹ Pfeiffer Miklós 1917. 70.

² Szentpétery Imre 1943. 214.

³ Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis I. (a továbbiakban MEV I.) 117.

⁴ Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum I. 1898. 166.

között a következőket írta: „számotokra és mások számára is legyen ismeretes, hogy holtat támasztott föl, a sántáknak járásukat, a vakoknak látásukat visszaadta. Mi — akik az ő szavaiban, az általa ígért könyörgésekben reménnyel bizakodtunk, és mindkettőnknek (ti. a királynak és a királynénak) egy bizonyos súlyos betegségben való szenvedésben gyógyírt reméltünk, mellyel gyakran igen sokan sújtanak, s mi is néha ettől a betegségtől sújtva az ő segítségét kértük, hogy vessen fájdalmainkra a kereszt jelét; ő viszont buzdított minket, hogy könyörögjünk ezen heves fájdalomnak és e testi állapot nyomorúságának elvételéért — az előbbiekhöz hasonló módon éreztük a megszólított kegyét, midőn a fájdalom a nyugalom, a betegség az egészség előtt meghátrált. Tehát így, kedves atyák, ügyeljete, hogy élete és csodái nyilvánosságra kerülhessenek, és az Anyaszentegyház az ő oly nagy fiának dicsősége által növekedjék, s a keresztény nép az ő önföláldozása révén egy újabb patrónust és üdvöt nyerjen.”⁵ Ebben az ügyben írt Mária királyné is a levél végén hozzátéve: „Jónak látom tehát levelemmel ezen igen szent férfinak érdemeit föltárni, újólag kérvén szentségeteket, hogy viszonzásul más csodákról, melyekről megtudjátok, hogy ő eszközölte ki, engemet is értesítsetek.”⁶

A viszony későbbi megromlása (1260 táján) a király dinasztikus házassági terveivel van kapcsolatban. IV. Béla ugyanis az ország politikai érdekeit szem előtt tartva igyekezett Margitot a cseh királyhoz férjhez adni. Abban, hogy ez a terv meghiúsult, Margit ellenállása mellett, az udvar akaratával szembekerülve, a rend és személyesen a királyné gyóntatója, Marcellus mester játszhatta a döntő szerepet.

De miért is ellenezte a rend, és nyugodtan mondhatjuk az egész magyar egyház Margit házasságát?

A domonkosok esetében egy friss rendről van szó, melynek, mint minden új szerzetesrendnek, igen nagy szüksége volt nagyhatású, a nép körében népszerűsége szert tevő szentekre. Ugyan ebben az időben Domonkoson kívül is tiszteltek már domonkos szenteket, illetve boldogokat — Magyarországon Pált, Ilonát s a tatárjárás vértanúit —, de olyan előkelő és annyira népszerű szentjük, mint amilyent Margit kanonizációjától várhattak, még nem volt. Éppen ezért Margit esetében a rend törekvései tovább mutatnak az egyszerű tökéletes szerzetesi életre való serkentésen, és az adatok fényében fölvethető a „tudatos” szentté nevelés gondolata.

A veszprémi kolostor hangulatán kívül erre indították a szenteknek, lelki vezetője által közvetített példái is. Így Becket Szent Tamás canterbury-i érsek vezeklővének csodás híre „...ezeket haluan jgen meg erevsehtetyk vala es vigan zenuedy az ciliciumnak gevtrelmet.”⁷ és Szent Jakabnak, a numidiai mártírnak története, kit a hitért kegyetlenül megkínoztak és megölték. A legenda tanúsága szerint soror Alinka, Ajkai Péter úrnak lánya csodálkozva kérdezte Margitot: „zeretev atyamfya kellemetessevke ezek te nekevd kyket hallaz”? Margit így felelt: „kellemetessevk azzonyom. de myt haznal ennekem. Ha en jllyen nagy kenokat nem zenvedhetevk. mykeppen ez zent martir znnuedevt.” és kifejtette, hogy ő is szívesen vállalná a hitért a szenvedést, testének izenként, foltonként való metélését és a vértanúhalált.⁸

Más esetek is bizonyítják föltevésünk igazságát.

Történt egyszer, hogy a provinciális sokat töprengve, mi is a szerzetesi élet igazi titka, álmodt. Egy angyal könyvet hozott neki, melyben ez a következőképpen volt összefoglalva: „Ez az regy zent atyának tevkellevssegevk. istent zeretnye.

⁵ *Fejér, Georgius* 1829. IV/3. 22. Szentpéteri Imre szerint 1256-ban kelt az oklevél, amelyet alátámasztani látszanak e dolgozat adatai is.

⁶ *Fejér, Georgius* 1829. IV/3. 68.

⁷ *Volf György* 1879. VIII. 15.

⁸ *Volf György* 1879. VIII. 7.

evnen magát meg vtalny. Senkyt meg nem vtalny. Senkyt meg nem jtylny.”⁹ Később mindezt gyakran elmesélte Margitnak lelke erősítése végett, és ez olyannyira hatott rá, hogy még lángolóbban szerette Istent.

Másson egy fráter betegedett meg, akit Marcellus, a rend perjele küldött Margithoz mondván, kérje az ő imádságát, és bizton meg fog gyógyulni. Később ugyancsak Marcellus parancsolta Margitnak, imádkozzék négy hideglelésben gyötrődő rendtársáért, akik természetesen hamarosan fölgyógyultak. S hogy gyóntatójának döntő hatása volt Margit lelki alakulására, azt maga a legenda is bizonyítja: „Ez pro vincialisnak frater marcialisnak tanalchyval tanehtasyval jgekevzyk myelkevdyk vala. zent margit azzon jeles ben kezdettevl fogua mynden ev napyban.”¹⁰

1276-ban, a második szentté avatási eljárással kapcsolatos vizsgálaton a szigeti apácákön kívül vallomást tettek a rend magasrangú képviselői is. Mindannyian több csodáról számoltak be. Megjelent Mihály volt provonciális, (ő hozta Veszprémből Margitot a szigetre) Jordan szerzetes, a királyné gyóntatója, aki gyakran találkozott Margittal, de vallott Felicián, a szigeti monostor perjele, Péter volt magyarországi rendfőnök és Marcellus, Margit egykori gyóntatója.

Ezen adatok talán megengedik a föltevést, miszerint a rend vezetése különösen is szívéen viselte Margit sorsát, határozottan törekedett Margit „szentté nevelésére”, és lényegében ezért ellenezte a király házassági terveit. A domonkosok ebben a törekvésükben élvezték a magyar egyház támogatását, hisz Margit fölszentelési szertartásán, amelyről a király és a királyné tüntetőleg távol maradt, a váci és a nyitrai püspökön kívül az esztergomi érsek is megjelent. Ez haragította meg IV. Bélát, aki ezután elfordul a lányától és az egész rendtől. Talán magára Bélára, de ha őrá nem is, akkor udvartartására utal a legenda azon megjegyzése, miszerint Margit a belső harcok idején elfordult mindazoktól, akiktől annyi rossz eredt, még ha nagyméltóságú urak voltak is. Az ellentéteket csak fokozta, hogy IV. Béla és V. István viszályában a királyi családból egyedül Margit állt az ifjabb király pártjára. A domonkosokkal való szakítás után nő meg IV. Béla környezetében a ferencesek száma, és V. Istvánnal való kibékülésekor már ferencesek veszik körül. Ennek egyenes következményeként a király és a királyné szeretett fiuk mellé, az esztergomi Szűz Mária ferences templomba temetkezett, míg István, nővére, Margit nyulak szigeti sírja mellett jelölte ki saját nyughelyét.

*

A sír, melyben Margit teste nyugodott, az idők folyamán valóságos zarándokhelyé alakult. A környékről és az ország távoli vidékeiről érkezők itt kerestek gyógyulást, itt remélték terheik könnyítését.

A fönnmaradt csodaleírások alapján fölvázolhatjuk a tisztelet kezdeti formáit és bizonyos, a csodákkal kapcsolatos népi s egyházi szokásokat.

Margit már életében nagy hírre tett szert, s ezt a szigetre látogatókon, a domonkosokon és más szerzetesrendieken (ferencesek, premontreiek) kívül terjesztették különböző adományai, melyekkel a szegényebb egyházakat (pl. a pesti Szent Antal-templomot, kolostorokat, így a fehérvári döméseket stb.) támogatta kelyhek és öltözékek vásárlása végett. Az ő kérésére ajándékozta meg apja a kolostor szolgálatában álló Károly vitézt is. Gyakran járt közben Margit halálra vagy súlyos büntetésre ítélték érdekében. Szívéen viselte a betegek, az özvegyek, az árvák és a szegények sorsát, és egy idősebb frátert kért föl, hogy képében betegeket látogasson és támogasson.

⁹ Volf György 1879. VIII. 16.

¹⁰ Volf György 1879. VIII. 20.

Margit ismertségét a halálával kapcsolatban följegyzett csodák is alátámasztják. A második szentté avatási eljárás alkalmával fölvevett jegyzőkönyv, de legendája szerint is ekkor több, egymástól távol lakó embernek jelent meg, hogy közölje halálhírét. A csodák szaporodása után híre még fokozottabban terjedt, s az említett jegyzőkönyv tanúinak lakóhelyéből is úgy tűnik, valóban országos méretű volt. Több egyházi ember tett vallomást ügyében: papok, szerzetesek, távolabb élő apácák. Sokan jöttek Budáról, Pestről, a szigetről és közeli településekről: Budaváraljáról, Felhévizről, Szentersébetfalváról. Ők helyzetüknél fogva könnyen szerezhettek tudomást Margit csodálatra méltó életéről, így nem meglepő magas számuk. Sok tanú volt a veszprémi egyházmegyéből, ahol a csodák megszaporodását Margit neveltetésével kapcsolatos helyi hagyományok is segíthették. De a váci, az esztergomi, a kalocsai és a váradi egyházmegyéek területéről is számosan megjelentek.

Az emberek a szentek segítségéhez többnyire csak igen súlyos esetekben fordultak. Saját bevallásuk szerint kezdetben különböző gyógyszerekkel és nem egyszer orvosokkal próbálkoztak, s ha mindez nem vezetett eredményre, csak akkor kérték a szentek segítségét, a mi esetünkben Margitét. Általában elzarándokoltak vagy elvitették magukat a sírhoz, ahol azonnal, máskor hosszabb idő után meggyógyultak. Egyes esetekben, mikor a bajt különösen nagyra ítélték, fogadalmat is tettek a segítségért cserében. Legtöbbször hálaadó zárandoklatot, hírének terjesztését, emléknapjának böjtöléssel való ünneplését ígérték, de olykor a kolostor szolgálatát, esetleg apácaságot és a szüzesség vállalását is kilátásba helyezték a csoda megtörténének esetére. Az eseményekben különösen fontos szerep jutott Margit sírjának, ahová a meggyógyultak sokszor plébánosuk vezetésével, nagy sokadalommal együtt újlag elzarándokoltak, és processióban egyházi énekeket énekelve vonultak a koporsóhoz, illő ajándékot hozva a kolostornak is. A körmenetben gyakran maga a meggyógyult vitte a keresztet, vezetve az egész menetet. Különös erőt tulajdonítottak tehát a helynek, hiszen ha a beteg nem tudott eljönni, akkor helyette valaki, többnyire rokona, pl. édesapja futott a sírhoz imádkozni.

A sírnak, mint helyszínnek a fontosságát húzzák alá Margitnak azon csodái, melyekben a szent a benne bízóknak a sír meglátogatását parancsolja.

A sírt a betegek megérintették, olykor rákönyökölve könyörögtek, letelepedve mellé feküdtek, sőt volt, akit fölfektettek rá, és úgy nyerte vissza egészségét. A zárandoklatok alkalmával gyertyát gyújtottak, és természetesen imádkoztak. Az imákat nagy siralmak közepette, a földre borulva hangosan mondták. A jegyzőkönyv szerint szívesen imádkozták háromszor az „Ave-Maria”-t és szintén háromszor a „Pater Noster”-t. Mások vallomásukban csak ennyit közöltek: „...et rogavimus istam sanctam Margaretham (...és kértük ezt a Szent Margitot) vagy „Rogavi Deum quod in nomine sancte Margarethe me sanaret, sicut multos alios infirmos sanaret.”¹¹ („Kértem Istent, hogy Szent Margit nevében gyógyítson meg engem, ahogy sok más beteget meggyógyított.) Ismét más csak ennyit mond: „Ad invocationem dicte beate Margarethe” (a mondott Szent Margit segítségéhez) folyamodott. De maradtak bővebb, közvetlenül Margithoz forduló imádságok is: „O sancta Margarethe, tu es misericordia omnibus, sis et misericordiosa mihi et isti puero, qui est filius”¹² (Ó Szent Margit, te mindenkihez irgalmas vagy, légy hozzám és ehhez a gyermekhez is az, aki az én fiam). Egy másik így szól: „O sancta beata Margaretha, si placet sit, ut filia mea sit spiritualis, sicut tibi promisit, reddas sibi visum, et si debet stare in seculo, non

¹¹ MEV I. 351.

¹² MEV I. 342.

redda sibi”¹³ (Ó Szent Boldog Margit, ha neked úgy tetszik, hogy lányomból apáca legyen, ahogy neked megígérte, add vissza a látását, és ha a világi életben kell maradnia, ne add vissza neki.) A csodákért hálát adtak, ismét csak a földre borulva hangos szóval dicsőítették Istent és Margitot. Gyakran háromszor megkerülték a sírt, és különböző tárgyakat hagytak ott gyógyulásuk jeleként. A gyógyultak sokszor a sírnál maradtak, és napokig hirdették a rendkívüli eseményt, így terjesztették és növelték Margit népszerűségét. Később újabb zarándoklatokkal tértek vissza, és ismét előadták a csodás eseteket. Egyszer midőn a csoda csak nagy sokára, két hetes várakozás után Margit hajának mosadékvize és skapuláréjának használatával következett be, az apácák az eseményt ünnepeelve meghúzták a harangokat, a „Te Deum laudamus”-t énekelve dicsőítették az Istent, így adva hálát Margit közbenjárásáért.

A gyógyulásokban, mint az előbb láttuk, fontos szerep jutott a különböző, Margit-hoz kapcsolódó tárgyaknak: fátylának, övének, melyeket ereklyeként kezdtek tisztelni. E tárgyakat a betegek a sírnál megkaphatták, tagjaikkal érinthették, sőt, igaz csak kísérettel, kölcsön is adták. Gyógyultak meg emberek Margit hajának mosadékvizétől is, ami később alapját képezhette a pozsonyi Szent Margit-víz készítésének.

A kialakuló népi hiedelmek érdekes példájával találkozhatunk a Veszprém egyházmegyei Fajszról jött tanúk vallomásában. A csoda 1275-ben Leopárd és Venis fiával, Leóval történt, aki súlyos betegségbe esett. Édesanyja először imádkozott fiáért, majd a nála lakó szegény özvegyasszonytól kapott száraz, fekete kenyérből etetett vele, melyet az özvegy állítólag Boldog Margit egy csodatételének helyén talált, és ettől lázas betegségben szenvedő fia meggyógyult. Az anya határozottan hirdette a kenyér csodatévő erejét.¹⁴ A legenda szerzője, Marcellus talán megbízhatatlannak vagy a hittel össze nem egyeztethetőnek tartotta az eseményt, s kihagyta az általa írt „Vitá”-ból.

*

Az évszázadok során Árpád-házi Szent Margit-kultusza számos helyen érintkezett más szentek tiszteletével.

A középkor igen népszerű szentje, Assisi Ferenc s Margit életrajzának közti kapcsolatot már korán észrevették, és talán ez az oka a föllelhető szinkretizmusoknak. Frater Laurentius Pignon, a domonkos rend XV. században élt történetírójánál a következőket olvashatjuk: „S. Margarita Ungarica, filia regis Ungarie, quae in monasterio virgo... permanens, cum stigmatibus pingitur [sic] beatus Franciscus”¹⁵ (ki szűz maradt, és megkapta a szent sebeket, mint Szent Ferenc). Egy 1435-ben festett, a firenzei dómban lévő „Föltámadt Krisztus” című képen is stigmákkal ábrázolták. Mivel legendájában stigmák nem szerepelnek, a hagyomány keletkezhetett Szent Ferenc analógiájára, de Magyarországi Boldog Ilonával való összekeverése is eredményezhette a szent sebek föltüntetését.

Boldog Ilona XIII. század első felében élt, talán egyetlen igazi misztikus szentünk, igaz „Vitá”-ját csak később egészítették ki a benne szereplő rendkívüli csodákkal. Érdekességként megjegyezhetjük, az első seb Szent Ferenc ünnepének éjszakáján keletkezett a jobb kezén.

Ilona és Margit között kapcsolatot tételeztek föl, hiszen mindketten egy ideig a veszprémi domonkos kolostorban éltek, s talán emiatt állítja Ranzanus — tévesen —, hogy Ilona volt Margit magisztrája.¹⁶

¹³ MEV I. 297.

¹⁴ MEV I. 297.

¹⁵ Pignon, *Laurentius* 1936. 5.

¹⁶ *Acta Sanctorum Januarii III. Parisiis* 522.

Érdekes adatokra bukkantunk Antiochiai Szent Margittal kapcsolatban is. Antiochiai Szent Margit szűz és vértanú tisztelete Magyarországon a XI. századtól kimutatható. Népszerűsége fokozatosan növekedett, s a XIII—XIV. századra érte el csúcspontját. A középkorban a tizennégy segítőszent egyikeként, mint a szülő nők védőszentjét tisztelték. A kultusz a XVI. századig egyenletesnek és erősnek mondható, azonban e század zavarai (reformáció, török háborúk) alakját a feledés homályába temették. Tisztelete XVIII. századra teljesen megszűnt, de az előző időszakban olyannyira mély és erős kultuszának nyomai kultuszkeveredés és népi imádságok útján tovább éltek, s egyes vonásai a mai napig kimutathatók.

A kultuszkeveredés a mi Árpád-házi Margitunk alakjával kapcsolatos, akit erre az időre minden pápai intézkedés nélkül, csak a hagyomány alapján boldognak, illetve szentnek tartottak. Tiszteletének központja a török előrenyomulásig a nyulak szigeti domonkos zárda volt, ahová temették. Innen a mohácsi csatavesztés után az apácáknak menekülniük kellett, és hosszú bolyongás után 1618-ban a Pozsonyban élő klarissza szűzeknél kaptak menedéket. Egy a XVIII. század elejéről fennmaradt Szent Margit-litánia erről így emlékezik meg: „Kinek egész szent tetemi azután a Posonyi Klárisza Szűzeknél helyheztek, és ott mind e napig nagy bötsülettel tiszteltnek.” A domonkos apácák által hozott Margit-ereklyék közül a legbecsesebbet, a szűz fejét, a kóruson helyezték el, és 1643. január 18-án tették ki először tiszteletre.¹⁷ Ettől fogva a kultusz fokozatosan terjedt, és teljesen Antiochiai Szent Margit helyébe lépett. Ez utóbbi szent korábbi pozsonyi tisztelete bizonyítható. Tudunk egy elenyészett, Pozsony melletti Szent Margit-templomról, melynek július 13-i búcsújára a környék népe szívesen járt. Van adat arra, hogy 1526-ban maga a pozsonyi bíró is részt vett az ünnepen.¹⁸ Miséjét a városban is megtartották. Fennmaradt egy fal-képe is, mégpedig éppen a klarisszák templomából, ahol a templom egyik fő helyére, a belső porta fölé festették.¹⁹

Valószínű az emberek tudatában Antiochiai Szent Margit csak egyszerűen Szent Margitként élt és az újabb (Árpád-házi) Margit jelentkezésekor minden probléma nélkül azonosították a kettőt. Erre a legmeggyőzőbb bizonyíték egy 1689-es levélváltás. 1689. november 21-én Eszterházy Mária Magdolna pozsonyi klarissza nővér visszakérte a gróf feleségének szüléséhez kölcsönadott vezeklő övet (Árpád-házi Margitét), mivel azt szintén szülés megkönnyítése végett „Ezen idő alatt — ti. míg az öv távol volt — hány rendbeli úri asszonynak is kérték immár...” s „..., kezünknel nem lévén, oda nem adhattuk.”²⁰ Világos tehát, hogy Antiochiai Szent Margit fő föladatát, a szülő nők patronálását ezután, legalábbis az ereklye hatáskörzetében Árpád-házi Margit vette át. És hogy ez Antiochiai Szent Margit tiszteletének analógiájára történt, azt valószínűvé teszi az a tény is, hogy nincs sem Árpád-házi Margit legendáiban, sem szentté avatási jegyzőkönyvében olyan csoda, mely szüléssel lenne kapcsolatban. Mindössze egy halott csecsemő föltámasztásánál vélték közbenjárónak. Ez a szerep azonban, ha helyileg is, de határozottan hozzá kapcsolódott Margit alakjához. Ezt bizonyítja egy különböző szertartások alkalmával használt segédkönyv, mely minden kétséget kizáróan 1748 előtt, valószínűleg Pozsonyban készült. Tartalmából ítélve ferences szerzők műve, hiszen az általánosan elterjedtek mellett döntően ferences szentekhez és a ferences rendhez kapcsolódó imádságokat, litániákat tartalmaz. Ezek sorában találjuk az előbb már említett „Szűz Szent Margit életéből való litánia”-t is, melyben a következő könyörgés olvasható: „Ki nehezen szülő asszonyo-

¹⁷ *Szylaba Emil* 1944. 44.

¹⁸ *Pásztor Lajos* 1940. 134.

¹⁹ *Radocsay Dénes* 1954. 198.

²⁰ *Király Ilona* 1979. 167.

kot segítettél. Könyörögj érettünk.” A litánia részletesen föleleveníti Margit életét, és megkapó szépséggel foglalja össze a halála utáni csodákat, melyek egyszersmind az akkori tisztelet alapját is jelentették:

„Ki holtod után koporsódban minden
balsamomnál jobban illatoztál.

Ki dütsőséges koporsóddhoz járulókat
megvígasztaltál.

Ki sok vakokat, némákat, sántákat
meggyógyítottál.

Ki két halottat holtod után feltámasztottál.”

} Könyörögj érettünk

A két szent kultuszának keveredését csak erősítette az a szokás, miszerint Árpád-házi Margit koponyáját nemcsak emléknapiján, január 18-án tették ki közszemlére, hanem július 13-án, az antiochiai szent ünnepén is. Sőt a XVII. század első felében élt domonkos rendi Ferrárius Zsigmond a szentek általános katalogusát összeállító munkájában megjegyzi, noha Veszprémben január 18-án, de „Posonii in Pannonia B. Margaritae Virginis, filiae belae Regis Hungariae, Ord. Praedicatorum” július 13-án ülték meg az általa olyannyira tisztelt Árpád-házi Margit emléknapiját.²¹ Az ekkor kitett relikviát virágfüzérékkel ékesítették, a város előkelői megcsókolták, a papság és a hívők rózsafüzérükkel érintették.²² Megindultak a zarándoklatok, tiszteletére körmeneteket is rendeztek. Ez 1713 után vált tömegessé, amikor a városban tomboló pestis megszűnését Margit közbenjárásának tulajdonították. Itt készítették az apácák az ugyancsak lázas betegségek gyógyítására használt, az előbb már többször is említett Margit-vizüket. Margit ereklyéit vízbe mártották, három Miatyánkot három Üdvözlégyet és egy Hiszekegyet mondtak, mely imádságokat a betegnek is meg kellett ismételni a víz ivásakor.²³

A két szent teljes összekeverésének talán legmeggyőzőbb bizonyítékát kapjuk egy 1847-ben Pozsonyban megjelent „Szentek élete” című műben, „mellyet a zsenge ifjúság számára írt Bedeő Pál”, az esztergomi főegyházmegye papja. A szerző 52 szent és a Három Királyok történetét foglalja össze. A bemutatott szentek között szerepel a mi Árpád-házi Szent Margitunk (80—81. l.) is, akinek legendáját egy imádkozó, lábával sarkányon taposó Antiochiai Szent Margit-kép illusztrálja.

Antiochiai Szent Margitot valóban a Gonosz megtestesítő, gyakran tüzet okozó sarkányal ábrázolták. Ez legendájának — amely egyébként nem szerepel a fent említett műben, hiszen tisztelete ezidőre teljesen megszűnt — arra a mozzanatra utal, miszerint a diocletianusi keresztényüldözések idején Olibrius, a pisidiai Antiochia helytartója pribékjeivel nem tudván Margitot hitétől eltéríteni, börtönbe vettette, hogy másnap megégettesse. Itt a „gonoszság feje az ártás ezer mesterkedésével, sokféle cselfogással és szemfényvesztéssel kezdte őt ijesztgetni. Sarkány alakjában jelent meg néki, majd különböző alakokba átváltozva, szájából és orrlikaiból rút tüzet okádva, Isten szolgáló leányát el akarta nyelni. A szent szűz az imádság fegyveréhez menekült, és a szent kereszt jelét vetette az ellenség ellen... és az ősi kígyó — látván vereségét — megszegyenülve leoldalgott.

A kereszténység ellensége, az ördög keservesen fájlalta, hogy egy nőtől győzetett le, és nem általott más rémisztgetéseket alkalmazni. Egészen a sarkáig szőrös, rémítő arcú emberként jelent meg, de a szent szűz megismerte: Ismerem sátán a te ravasz-ságod hurkát. Isten nevében parancsolom gonosz szellem, távozz innen! Többé ne merj hozzám jönni! Az isteni erővel kényszerített gonosz szellem így szólt: Meg-

²¹ Acta Sanctorum Januarii III. Parisiis 614.

²² Szyllaba Emil 1944. 43—44.

²³ Szyllaba Emil 1944. 45.

SZÜZ SZENT MARGIT.

1. Árpád-házi Szent Margit legendáját illusztráló Antiochiai Szent Margit kép
Bedeő S. Szentek élete c. munkájából

teszem, amit parancsoltál, mert bizonyítottad, hogy az égi király szolgálóleánya vagy.” (Acta Sanctorum Julii V. Parisiis et Romae, 1868. 33—39.)

Ez alapján világos, a sárkány teljesen jogosan jelenik meg, mint Antiochiai Szent Margit attribútuma, míg Árpád-házi Margit legendájában egyetlen mozzanatot sem lelhető föl, mely ilyenén való ábrázolását indokolná. Ezt az előbb említett mű szerzője is érezte, hiszen az Árpád-házi szentről közölt életrajza végén, mintegy indokolva a fölhasznált ábrázolást, magyarázatképpen hozzáteszi: erényes, imádságos életet élt, „s képék törekedett legyőzni a pokolbeli sátánt, mely bennünket gonoszra szokott csábítani”.

Így a Margit-kultusz valóságos központjává alakult a város, ahol több ábrázolása, szobra és ereklyetartója volt. Ezek közül a leghíresebb a klarisszák faliképe, mely későbbi szentképek mintájává vált.

Felvidéki gyűjtőutunk során rábukkantunk egy gyengén élő népi hagyományra, mely egészen odáig megy, hogy Pozsonyt jelöli meg Szent Margit szülőhelyéül. Valószínű, ilyen korai néphagyományból merítve állítja a már említett Ferrarius, hogy Margit teste Pozsonyban van, ott, ahol élt és meghalt. („Corpus Posonii, ubi obiit anno aetatis 28, in coenobio S. Mariae Magdalenaee, in quo vixit, condito”).

Bálint Sándor megállapítása szerint az 1944 januárjában szentté avatott Margittal kapcsolatban a „... hívek már nem találtak életének olyan mozzanatára, amelyen át Margit alakja beleépült volna barokkal színeződött hagyományvilágunkba. Jelen ismereteink szerint nem tudunk idézni Margit személyéhez, ünnepéhez fűződő laikus hagyományt, népi hiedelmet.” Az utóbbi időben azonban az előbb említetten kívül is sikerült lejegyeznünk egy néphagyományt, mely állítja, hogy Margit Vágsellyén született. Ezzel kapcsolatban csak egy adatot találtunk, mégpedig 1252-ből. Ebben az évben említetik a helység Antiochiai Szent Margit patrociniuma, mely a mai napig megőrződött. A hagyomány kialakulását segíthette a király itt tartózkodása, hisz IV. Béla a muhi csatából menekülvén erre vette útját. Erről maga a király is megemlékszik egy 1253-ban kelt oklevelében, miszerint a Vág menti Újhely polgárait a tatárjárás alatt tanúsított hűségükért különböző kiváltságokban részesíti.²⁵

Érdekes adatok vonatkoznak a Zniónak nevezett Turóc várára is. A vár építéséhez fűződő népmonda szerint a „jó Béla király” a tatár elől menekülvén Turóc jelentéktelen kis favárához érkezett, s néhány napig ott rejtőzködött. „Csak ez a kis kunyhóm van itt a Fátra ölén — mondta András vitéz — ..., de amim van szívesen osztom meg veled, királyom, amíg tovább nem indulsz. — Ha megsegít a magyarok Istene, s újból szabad király leszek, építek itt nagy kővárat neked — felelte a király — templomot is, szépet, lenn majd a faluban, kolostort és rangot, gazdag prépostságot. Be is váltotta később a király a szavát, hű maradt fogadalmához”.²⁶ Az ígért monostor 1252-ben már állt, mikor is a király birtokot, a vágsellyei révet és hídvámat, a Vág vámjainak kétötödét adományozta a kolostornak.²⁷ Hogy Turócban megfordult, azt bizonyítja 1243. január 29-én itt kiállított oklevele, mely Mária királyné aranyművésését a tatárjárás alatt tett szolgálataiért a nemesek közé emeli.²⁸ Többen azon a véleményen vannak, hogy Margit itt született.

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a várban nem volt ismeretlen Antiochiai Szent Margit tisztelete, amely szintén támogatta a szentek összekeverése révén az Árpád-házi királylányra vonatkozó hagyományok kialakulását. Itt ugyanis két

²⁴ Acta Sanctorum Januarii III. Parisiis 514.

²⁵ Fejér, Georgius 1829. IV/2. 174.

²⁶ Szombathy Viktor 1979. 332.

²⁷ Fejér, Georgius 1829. IV/2. 135. VII/5 1841. 294.

²⁸ Wenzel Gusztáv 1869. VII. 131.

2. Egy még a szentté avatás előtt, az Esztergomban őrzött, XV. századból való fametszet alapján készült Margit-szentkép.

szentélyt emeltek Margit szűznek és vértanúnak. Az egyik, a régebbi, a várban állt, míg a másik, az újabb, (Margit állítólagos keresztelési helye) a vár alján volt. Ez utóbbihoz „... posterius populi etiam processio solenio XIII. fieri solet”.²⁹, azaz július 13-án a nép körmenetben szokott vonulni. A XIX. században a vár alján Árpád-házi Margit tiszteletére kápolnát emeltek, s a XX. század elején elkészült oltárképe is, amely az évszázadok folyamán kialakult környezetben ábrázolja.

²⁹ *Bollandus, Joannes* 1754. 23.

Az emlékek alapján Margitnak a következő ikonográfiája állítható össze.

Képein igen változatos formában láthatjuk. Kezdetben domonkos kolostorokban, templomokban, s főleg a Szent Domonkos-családfákon ábrázolták. Ha társsal jelenik meg, magyar vagy domonkos szentekkel szerepeltetik.

Mindig egyszerű rendi ruhában van, vállán fekete köpeny, fején szintén fekete fátyol, melyeket sokszor csillagok díszítenek. Ez nem egyedi sajátosság, hiszen a rend címerére és a Domonkos-legendára utalva más domonkos szentek képein is megfigyelhető. Feje fölött gyakran láthatunk glóriát, de ez olykor, talán a kanonizáció hiánya és a tiszteletnek kizárólag hagyományon való alapulása miatt elmarad. Ha koronát visel, ez királyi származására és mennyei dicsőségére utal.

Több apáca vallotta a szentté avatási eljárás alkalmával, hogy látták szentek, sőt Mária alászállását az égből, amint koronát hoztak a súlyosan beteg, ágyban fekvő Margitnak. Kezében életének legfontosabb mozzanataira utaló attribútumokat tart, így szüzessége jelképét, a liliumot, valamint keresztet és könyvet. A Szent Kereszt különös tisztelete legendáiból kitűnik, a könyv pedig arra a mozzanatra utal, miszerint mindig kezében látták a zsolttáros könyvét, kivéve az étkezéseket és a karimákat. A rózsafüzér a későbbi időkben jelenik meg, hogy ezután a Margit-képek és -szobrok elmaradhatatlan kellékévé váljon. A külföldi ábrázolásokon, magyar származására utalva, föltűnik koronás, kettős kereszt címerünk is. Lábai előtt gyakran királyi és hercegi kérők visszautasítását jelképező koronák hevernek.

Kedvelt téma imádkozás közben való megjelenítése. Ekkor angyal tartja előtte a keresztet, míg egy másik angyal vagy angyalok önmegtagadó életének kellékeit: az ostort, a vezeklőövet tartják. Képein, és ez a kései ábrázolásaira jellemző, föltűnik a Szentlelket megtestesítő galamb, de többször szerepel feje fölött lángcsóva is.

Legendájának jeleneteit alig festették meg. Kifejezetten ritkaságszámba megy a peruggiai kolostor faliképe, melyen Margit halálos ágyán fekszik, körülötte imádkozó rendtársai és fölötte Krisztus látható. Ugyancsak kivételes a nyulak-szigeti kolostor 1282-ből fennmaradt pecsétje, melyen a térdelő királyi párt láthatjuk, amint fölajánlják gyermeküket az ország megszabadulásáért. Ezekon kívül csak Krakóból és Wesenből vannak emlékeink. A legendaábrázolások elszaporodása Magyarországon figyelhető meg a szentté avatási törekvésekkel párhuzamosan, illetve ünnepének bevezetése után. Ilyeneket találunk Budapesten a Rózsafüzérek Királynője templomban (Kontuly Béla: Szent Margit élete, 1942.), a pécsi székesegyházban (Székely Bertalan: Szent Margit megérkezése), a szegedi dómban (legendájának jelenetei) és a történelmi Magyarország számtalan más templomában.

*

Külföldön a Margit-tisztelet terjesztését — érthető módon — a domonkosok és a magyar király udvar egyes tagjai végezték. Alakja a rend legjelentősebb tartományai-ban volt ismertebb, így az itáliai és német területeken, de számon tartották Angliában, Franciaországban és Spanyolországban is. Külön érdemes lesz kiemelni a lengyelországi adatokat.

Európában legendájának számos latin változata volt forgalomban, s a rendi tartományok saját nemzeti nyelvükre is lefordították ezeket. Olykor összekeverték családi kapcsolatait, „filia Andreae Regis Ungariae”-nak nevezik, de legtöbbször egyszerűen a magyar király lányának hívták. Az előbbi tévedésben a nyugati egyházban olyannyira népszerű Szent Erzsébet-kultusz hatásáról van szó, ki Margit nagynénje és valóban II. András király leánya volt.

Kultuszának sajátos vonásaként szerepel számos martirologiumban, így a XVI. századi „Martirologium Germanicum”-ban: „In Hungaria (ti. festum) illustris et

3. Domonkos-családfa (1608. Krakkó) [Marek Torzewski OP fölvétele]

sanctae Virginis Margaretae Ordinis Praedicatorum: quae Regina Hungariae nata orationi, humilitati, et religiosae vitae totam se deditit.”³⁰ (Magyarországon a domonkos rendbeli kiváló és szent Margit szűz ünnepe, aki magát, mint Magyarország királynéjának leánya teljesen az ájtatos, alázatos és jámbor életnek szentelte.) Így emlékeznek meg róla a kölni karthauziak is.

³⁰ Acta Sanctorum Januarii III. Parisiis 514,

Vajon mi lehet az oka mártírként való emlegetésének?

Már korábban láthattuk, milyen különös módon magával ragadta a vértanúk példája. Azonban a szenvedéseket nem csak vágyaiban, cilicium viselésben, rendszeres „disciplina” vételben, hanem a mindennapokban is átélhette, mikor is a házassági kérdésben feszültség támadt közte és a királyi udvar között. A nyulak szigeti Szűz Mária kolostor lakói ugyanis előkelő származású apácák voltak, akik a kolostor adta lehetőségek között folytatták világias életüket; szolgákat tartottak, megszegették a szilenciumot, bőségesen étkeztek, édességeket fogyasztottak és alantas munkát egyáltalán nem végeztek. A klauzúra sem lehetett szigorú a rokonok és ismerősök gyakori látogatása miatt. Ellenszenvet kelthetett bennük Margit személye, aki nagyon is komolyan vette az apácaélet előírásait. A szerzetesnők között ez természetesen visszatetszést keltett, hiszen a domonkos fráterek, akik a kolostort fölügyelték, a Margit által vállalt szigorúságot az ő példája nyomán tőlük is megkövetelték, és igyekeztek őket a rendi élet fegyelmeire szorítani. Ellenszenvüket jól mutatja az a tény, miszerint ha a regulát megsértették, élcélődve mondogatták: „Ez nynchen az my azzonyonknak zent margyt azzonyonknak regulay kezzevl”,³¹ és nem egyszer, kezdetben persze óvatosan, kezdtek Margit ellen beszélni. Kegyesztése után pedig a társak igyekeztek tőle megszabadulni. A ciszterekhez, vagy az életfölfogásához nagyon is közelálló beginákhoz akarták üldözni néhány öt követni hajlandó sorossal együtt. Ő azonban a neki alapított monostort nem volt hajlandó elhagyni. Ekkor társai más eszközökhöz folyamodtak: kedvezményeitől (!) megfosztották, sértegették, hangos kiáltásokkal zaklatták, fenyegették, minden módon kínozták, s legendájának tanúsága szerint Margit már-már a vértanúkhöz hasonlatos gyötrelmeket állt ki. Úgy tűnik, ezek a durvaságok is szerepet játszottak Margit megbetegedésében és halálában. Ilyetén való mártíromságának emléke Magyarországon is megőrződött. Litániájában a következőket olvashatjuk: „Ki Jézusért lelki kívánságban (!) mártíromságot szenvedtél.”

Számos ábrázolás maradt fenn német területről, de most csak egy kultusz történeti szempontból kiemelkedő, a wesseni kolostor könyvtárából való XVII. századi, pergamenre festett képével foglalkozunk. A kép központi alakja Margit, amint egy angyal által tartott kereszt előtt térdel. Lábánál a királyi kérők visszautasítását jelképező koronák hevernek, míg egy másik angyal „kincseit”: ostorát, sünbörből készült vezeklőövét nyújtja felé. Ruhája a szokásos domonkos öltözék csillaggal díszítve. Fölötte a szentként tisztelt Árpádok égi csoportját láthatjuk; ikonográfiája által világosan fölismerhető Imre herceget, Szent István királyt és az éppen adományt osztó Szent Erzsébetet.

Fontosak a központi alakot körülvevő képek, számszerint öt, melyek Margit életének egy-egy jelenetét ábrázolják. Jelentőségüket csak aláhúzza, hogy ebből az időből másik ilyen jellegű ábrázolást nem ismerünk. A jelenetek csak egyszerűen Margit szentségét vannak hivatva bizonyítani, és az összeállításban sajátosabb program nem fedezhető föl. Ezeknél sokkal érdekesebb a kép alatt szereplő szöveg. „B. MARGARITA Virgo, Hungariae Regis Belae IV. Filia, Vitae sanctitate, et Miraculis Conspicua, specialis Febricitantium Patrona”, tehát úgy említik, mint a lázas betegek „speciális” védőszentjét. Legendájában és az 1276-os szentté avatási eljárás jegyzőkönyvében több ilyen jellegű csodás gyógyulás fordul elő. Ezek közül a legnevezetesebb IV. (Kun) László király 1276 előtti egyik Szent Mihály ünnep körüli napon, az esti órákban történt esete. Erről Gellért, a király orvosa a következőket vallotta: „... nyáron kétszer volt hideglelése, s azután forró lázba esett, olyannyira gyenge volt és bágyadt, hogy a négy orvos, akik őt gyógyították, kétségbe estek élete miatt...

³¹ Volf György 1879. VIII. 21.

Szent Margit vélumát (apácafátyol) hozták a királynak... Ekkor a király azonnal izzadni kezdett, s hitték, akik akkor ott voltak, s ma is hiszik, hogy a király úr megszabadulása a vélum alkalmazása miatt és Szent Margit érdemeiért volt”.³² Úgy tűnik, erre a sajtóságra külföldön is fölfigyeltek.

Az előzőekben már láttuk, hogy e gyógyító szerep a későbbi időkben Magyarországon sem idegen szentünktől, és a XVII. századból, igaz, csak Pozsonyból vannak erre adataink (pestisjárvány megszüntetése, Margit-víz készítése). Ugyancsak pozsonyi egy ide kapcsolódó, 1769-ben Pozsonyban kinyomtatott imádság, mely az itteni klarissza kolostorban lévő Margit-ábrázolása alapján készült szentkép alatt olvasható:

„Oh Dúcsősseges szűz Szent Margit
Afszony Magyar Országának Gyönyörű-
séges Dragalátos Gyöngye Magyar or-
szághi Negyedik Béla Királynak
Szerelmes Leanya, hideg lelés-
ben lévőknék Kiváltképpen való
Patrónaia, és á kik téged igaz
Hittel Aitatossan Segétségül hinak.
Akár minémű Betegségekben és Ha-
lalos szorongatásokban is szoktad
Segéteni. Kőnyörőghi érettünk
Bűnösökért Országunkért és az Egész
Kereszténységért. Amen.”³³

De megőrizte emlékét a már többször említett litániánk is: „Ki halálos hideglelésben lévőket életre térítettél. Kőnyörögj érettünk.”

Érdekes és fontos adatok vonatkoznak Lengyelországra, ahol szintén a domonkos rend révén kezdtek megismerni Margitot. Tisztelete már a korai időktől biztosnak látszik a rend e jelentős keleti tartományában. Azon túl, hogy az itteni kolostoroknak is értesülniük kellett a szentté avatási eljárásokról, terjesztette hírét az is, hogy Lengyelországban élt IV. Béla király két másik lánya, Jolán és Kinga. Boldog Kinga itt keletkezett legendája meg is emlékezik Margitról: „Margareta seculum et omnes pompas ejus perosa, Ordinem praedicatorum in monasterio sanctimonialium Budae professa, dum annum decimum (sic) octavum ageret, morte immatura sed salutari assumpta est”. Margit életének példáját annyira fontosnak tartotta a rend, hogy legendáját 1610-ben Vilnóban lengyelre is lefordították.

Ebből az időből (1608) maradt fenn egy, ez ideig Magyarországon ismeretlen Margit-ábrázolás. A krakkói domonkos kolostor folyosóján látható Szent Domonkos-családfáról van szó, melyen a mi Margitunk is szerepel. A geneológiai fák általában a rendhez tartozó, boldog emlékezetű rendtagokat ábrázolják. Ez a kép azonban eltér ettől a szokástól. Maga a fa nem is Domonkosból fakad, hanem nagyapjából (DON RODRICUS NVGES GVSMAN AVVS B(eati) D(omi)NICI), s rögtön két ágra szakad. Don Rodricus fölött láthatjuk a rend címerét, egy alul lekerékített, haránt osztásos dobor pajzsot, mely két, enyhén ívelt ékformában összefutó vonal három részre oszt. Az így keletkezett három mesteralak közül a középső csúcsán láthatjuk a Domonkoshoz kapcsolódó csillagot, alatta ugyanabban a mezőben szájában égő fáklyát tartó kutya (dominicanus, Domini canis, canes Domini) címerképet. Ez a

³² MEV I. 299—300.

³³ Imádság Szent Margihoz Pozsony, 1769. Az Országos Széchenyi Könyvtár tulajdona.

4. Szent Margit képe a krakkói Domonkos-családfáról [Marek Torzewski OP fölvétele]

domonkosok térítő, világosságot vivő szerepére utal, s éppen ezért a középső mesteralak, a fényt jelképező ezüst színű, míg a másik kettő mintegy szétnyílván s utat adva a világosságnak, fekete. A címeren a rend rangját jelző bíborosi kalapot, pápai tiarát és püspöki süveget helyeztek el.

A fa bal oldalán világi előkelőségek: katonák, hercegek, királynők, királyok és császárok sorakoznak. A fa külön kiemeli D. Leonora Gusman és XI. Alfonz kasztíliai király házasságát, mely megnyitja a Szent Domonkos rokonságába tartozó uralkodók sorát. A katonák természetesen páncélban vannak és kezükben kardot tartanak, míg a hercegek, királyok és császárok különbözőségekre utaló uralkodói jelvényeket viselnek. A hercegek rangját egy sapkaszzerű, míg a királyokét nyitott korona és jogar jelzi. A császárok fejükön zárt koronát hordanak, kezükben kardot és országmalmát tartanak. Az alakok öltözködésükben a XVII. század elejének divatját követik. A képet valószínűleg nem egyetlen mester készítette, mivel az utolsó két alakot, III. Ferdinándot és Izabellát kísérő szöveg nem az eddig jellemző reneszánsz betűkkel, hanem neogót írással került a képre.

Jobb oldalt foglalnak helyet a rend kiválóságai, életük legfontosabb mozzanataira utaló jelképeikkel. A szentek, valószínűleg a hivatalos kanonizációra utalva, glóriát viselnek, míg a többiek feje fölül ez a dicsfény elmaradt. A felső három sorban a rend legnevesebb és legmagasabb egyházi tisztséget elért tagjai: püspökök, pápák, bíborosok láthatók, s rögtön utánuk következik a sorban a mi Margitunk is (B. MARGARETA HUNGARICA 1270), egyszerű domonkos ruhában. Két fő attribútumával szerepel, a rangjára utaló koronával és egy könyvvel, melyből éppen olvas. Ez a megjelenítés beleillik a Szent Domonkos-fákon megfigyelhető ábrázolások sorába. Hasonló módon jelenik meg más képeken. Így például a XV. századi berni festményen vagy az 1472-ből való londoni metszeten stb., azzal a többlettel, hogy

ezekon mellette látható a kettős kereszt magyar címer is. Margiton kívül még két, nála népszerűbb női domonkos szent foglal helyet a bemutatott képen, Montepualcianoi Boldog Ágnes és a XIV. század nagy misztikusa, Sienai Szent Katalin. Viszont más magyar vonatkozású és ugyancsak boldog emlékeztető domonkossal: Magyarországi Pállal, Magyarországi Boldog Ilonával vagy Árpád-házi Boldog Erzsébettel nem találkozunk e képen.

A kép felső részén Mária látható a kis Jézussal. Jézus a világiaknak koronát, jogart és kardot nyújt, míg Mária a rendnek, mely igen sokat tett népszerűsítéséért, rózsafüzért ad. A Mária feje fölött lebegő angyalok mennyei dicsőségét jelző koronát tartanak.

Ugyancsak itt maradt fenn Árpád-házi Margitnak egy másik, ez ideig nálunk szintén ismeretlen ábrázolása. Egy nagy alakú festményről van szó, mely ma is a kolostor első emeleti folyosóján látható. A XVII—XVIII. század fordulóján készítette valószínűleg Kazimierz Gisawski szerzetes, barokk stílusban. A kép azért is jelentős, mert a már említett wesseni szentképen kívül itt találkozunk Margit életéből vett jelenetekkel, számszerint kettővel: 1. A szigeten Margit egy kútból kimentett lányt az édesanya imádságára föltámaszt. Háttérben a Duna és budai épületek láthatók. Ilyen csodáról a magyar lengedában nem olvashatunk, de a kolostorban Ágnes

5. Szent Margit csodája (XVIII. század, Krakkó) [Marek Torzewski OP fölvétele]

szolgálóval történt hasonló eset. 2. Fényesen föltűnő kereszt előtt elragadtatásában imádkozik.

A XIX. század közepén leégett a kolostori templom belseje. Az újjáépítés folyamán neogótikus oltárral, gyóntató székekkel, kórossal és padokkal rendezték be. Ezekben részben az 1870-es években készült tárgyakon az apostolok mellett domonkos szenteket és néhány vértanút (pl. Alexandriai Szent Katalint) faragtak meg. Közöttük attributumai alapján több helyen fölismerhető a már említett Boldog Ágnes és Sienai Katalin, de előfordulnak olyan alakok is, melyek az ismertető jegyek alapján (korona, könyv) Margittal azonosíthatók, s a Domonkos-fán szereplő képhez hasonló programot követnek.

A fölsorolt emlékek (1608., 1610., XVII—XVIII. század, 1870-es évek) tehát bizonyítják Margit folyamatos tiszteletét, ha nem is egész Lengyelországban, de Krakkóban föltétlenül.

*

A rend próbálkozott a magyar rendtartomány visszaállításával és a szentté avatással. 1642-ben intézkednek „Pro provincia hungarica S. Martini novita iterum restituta”, de a probléma a következő generális kongregáción, 1644-ben már nem is szerepel. Nem feledkeztek meg teljesen a szentté avatás problémájáról sem. Próbálkoztak 1717-ben, 1725-ben, amikor is a rendi gyűlés célul tűzte ki Margit testének visszaszerzését a pozsonyi Szent Klára szüzektől,³⁴ és 1777-ben római gyűlésükön. Ekkor határozottan sürgették a szentté avatás ügyének előmozdítását és kérték, hogy a magyar rendtartomány küldjön az ügygel kapcsolatos dokumentumokat.³⁵ Margit kialakuló rendi tiszteletét 1804-ben VII. Pius rendezi, megengedve, hogy Margit ünnepét a magyar egyházmegyében megüljék, és emléknapiját a rend fő ünnepként megtarthassa.³⁶ Ezután bekerült a domonkos breviáriumba, amelyben „In Festo B. Margaritae ab Hungaria, Virg. Ord. Praed.” külön könyörgéssel fordulnak hozzá.³⁷ Ünnepe kiemelt volt, hiszen semiduplexként tartották meg a breviárium és a domonkos kalendárium szerint január 26-án.³⁸ Ebben változást csak az 1944-es szentté avatási határozat hozott, amikor tiszteletét XII. Pius pápa az egész világra kiterjesztette és ünnepét a magyarországi szokásoknak megfelelően január 18-ra, halálának napjára tette.

IRODALOM

— 1898 Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum I. Romae

1904 Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum IX. Romae

Bollandus, Joannes

— Acta Sanctorum Januarii III. Parisiis

Bollandus, Joannes

1744 Acta Sanctorum Ungariae I. Tyrnaviae

1850 Breviarium Sacri Ordinis Praedicatorum I. Mechliniae

Fejér, Georgius

1829—1844 Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis I—XI. Budae

Király Hona

1979 Árpádházi Szent Margit, és a sziget. Budapest

— 1896 Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis I. Budapestini

³⁴ Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum IX. 1904. 74.

³⁵ Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum IX. 1904. 356.

³⁶ MEV I. CXV—CXVII.

³⁷ Breviarium Sacri Ordinis Praedicatorum I. 1850.

³⁸ Breviarium Sacri Ordinis Praedicatorum I. 1850.

- Pásztor Lajos*
1940 A magyarság vallásos élete a Jagelló-korban. Budapest
- Pfeiffer Miklós*
1917 A Domonkosrend magyar zárdáinak vázlatos története. Kassa
- Pigon, Laurencius*
1936 Catalogi et Chronica. Romae
- Radocsay Dénes*
1954 A középkori Magyarország falképei. Budapest
- Szentpéteri Imre*
1943 Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I. Budapest
- Szombathy Viktor*
1979 Száll a rege várról várra. Pozsony
- Szylaba Emil*
1944 A pozsonyi klarissza-templom története. Pozsony
- Volf György*
1879 Nyelvemléktár. Régi magyar kódexek és nyomtatványok VIII. Budapest
- Wenzel Gusztáv*
1869 Árpád-házi Új Okmánytár XII. Pest

Beiträge zu der Verehrung der Heiligen Margarete von dem Arpadenhaus

Orbán, Imre

Betreffs der Verehrung der Heiligen Margareta von dem Arpadenhaus sind schon zahlreiche Werke erschienen, aber anhand witerer Angaben sind wir in der Lage, die bisherigen Forschungsergebnisse präzisieren zu können.

Die Tochter von dem ungarischen König Béla IV. und der Königin Maria ist 1241 zur Zeit des schrecklichen Tatarensturmes geboren und wurde von ihren Eltern für die Befreiung des Landes aus sakralem Grund der Heiligen Margareta aus Antiochia befohlen. Mit ihrer Erziehung wurden die Nonnen des Dominikanerordens in Veszprém beauftragt. Der Orden übernahm die Aufgabe eifrig, er hatte nämlich die Absicht, sie zu einer neuen Heiligen der Dominikaner zu erziehen. Das Ziel zu erreichen geriet der Orden in Konflikt mit den dynastischen Interessen des Königs und verhinderte die Heirat von Margarete mit dem böhmischen König durch die Nonnenweihe.

Margarete erhielt schon zu ihrer Lebzeit einen guten Ruf und nach ihrem Absterben ist ihr Grab ein Wallfahrtsort geworden. Das Protokoll ihrer Heiligsprechung aus dem Jahre 1276 bezeugt schon die weit verbreitete Verehrung und gibt Zeugnis von den kirchlichen und volkstümlichen Gebräuchen betreffs des Wunders am Grab.

Die Heiligsprechung ist erst ab 1944 gültig, aber im Laufe der Jahrhunderte blieb die Verehrung der Heiligen Margarete in Ungarn immer lebendig, sogar durch charakteristische Züge noch stärker. Pozsony (Pressburg), die damalige Hauptstadt von Ungarn, ist das eigentliche Zentrum der Verehrung geworden. Vor der Türkengefahr wurden ihre Überreste nach Pozsony (Pressburg) transportiert. Die Reliquien wurden mit besonderer Ehre behandelt, der Heiligen Margarete wurde auch die Vermeidung der Pestepidemie des Jahres 1713 zugesprochen. Wie im Ausland war sie auch in Pozsony (Pressburg) die Patronin der Fieberkranken. Hier wurde das Medikament der Erkrankungen dieser Art das s.g. Margarete-Wasser hergestellt. Die Verehrung der Heiligen Margarete aus Antiochia führte dazu, dass die Königstochter Margarete auf diesem Gebiet als die Patronin der Gebärenden verehrt wurde.

Ihre Achtung im Ausland war den Dominikanern zu danken. Sie war am meisten auf den bedeutenderen Ordensgebieten bekannt, also in Italien und in Deutschland, aber wurde auch in England, Frankreich und Spanien verehrt. Die Angaben aus Polen sind von grosser Bedeutung: sie bezeugen die ständige Verehrung der Heiligen Margarete.

Nach den Türkenkriegen gewinnt sie immer mehr an Wichtigkeit, in dem 19. und 20. wurde ihre Heiligsprechung immer stärker gefordert. Entsprechend der Bittschrift der ungarischen Kirche wurde die Heiligsprechung vom Papst Pius XII. 1943 angekündigt und ihre Verehrung auf die ganze Welt verbreitet. Der Ehrentag ist 18. Januar.